

Štuhelj

Slovenská
knihovna.

Славянская
Библиотека.

SLOVANSKA
KNJIŽNICA.

Urejuje in izdaja

Andr. Gabršček.

Čarovnica.

Novela.

Tri smrti.

Pripovedka.

Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček
v Gorici, Gosposka ulica št. 9

Naročnikom.

Veliko gg. naročnikov je zaostalo z naročnino, kar nam še bolj obtežuje nadaljevanje s tem mladim, a prekoristnim književnim podjetjem. Naročnikov vseh ni toliko, da bi mogli zmagovati navadne stroške, a neredno plačevanje naročnine nam primankljej le še večja. Danes kaže naš račun okoli 250 gld. denarnega primankljeja, vrhu tega je žrtvovan povsem brezplačno ves trud za uredništvo, upravništvo in odpravnštvo. Ako bi vsi naročniki storili svojo dolžnost, bi vsaj denarnega primankljeja ne bilo. Kdorkoli nam zadržuje, kar je dolžan, dela našemu podjetju ovire in težave, katerih ne moremo lahko oprostiti. Mi se uprav žrtvujemo na vse strani, da bi mogli zagotoviti narodu vелеvažno književno podjetje, kakoršnega ne bo takó kmalu, ako to propade, a mnogi gg. naročniki, ki brez truda le uživajo sad našega truda, ne storé nič one dolžnosti, da bi doposlali malenkostno in za slovenske razmere res nenavadno nizko naročnino. Tako malomarnost moramo strogo grajati! Mnogim nemarnim plačnikom smo knjižico ustavili, a tu smo si večinoma nakopali grozno zamero. Ne moremo pomagati! Naj bo, prenesemo tudi to!

Ali naj bo kakorkoli, mi bomo vstrajali vsaj do 50. snopiča. Ako bo do tedaj kazala še vedno denarna izguba, prenehano z izdajanjem, če tudi se s težkim srcem ločimo od podjetja, katero smo pričeli z nekim oduševljenjem. — Upamo, da do tega ne pride, ker nam nedostaje le še kakih 300 naročnikov, da bo obstanek povsem zagotovljen. Ako se naši prijatelji le količkaj potrudijo, pridobé prav gotovo to število novih naročnikov. Doslej smo imeli priliko uveriti se, da naša „Slov. knjižnica“ bi prav lahko imela tudi 2000 naročnikov, ako bi rodoljubi vsaj v večjih krajih povsod delovali takó, kakor so storili nekateri na pr. v Sežani, v Divači, v Bolcu, v Kranju, v Celju, v Trstu, v Ljubljani itd. „Matica Slovan ska“ v Olomucu ima povsep, enak namen in celo enako obliko z našo „Slov. knjižnico“, a podaja le po 3 tiskane pole, dasi ima 5000 naročnikov. Mi bi pri 2000 naročnikih radi dajali snopiče po 6 pol obvezne, kar bi bil v slovenski književnosti res krasen napredek — ki je torej povsem v rokah naših dosedanjih prijateljev in podpirateljev.

Toliko se nam je zdelo potrebno omeniti, da bodo naši prijatelji povsem na jasnem o stanju tega književnega podjetja. Upamo, da te besede vspodbudé marsikoga, da bo širil „Slov. knjižnico“ med svojimi sosedi in znanci.

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.
Snopič 24. V Gorici, 25. avgusta 1894. Cena 12 kr.

Čarovnica.

Novela. — Srbski spisal Velja M. Miljković;
poslovenil Ivan Sivec.

Tri smrti.

Pripovedka grofa L. N. Tolstega; iz ruščine po-
slovenil Podravski,

IM = 030002259
ID 204167218

I.

„Verujem v Boga! Čudim se njegovi veličanstvenosti in občaruje me njegova moč. . . .

Verujem v pravico! Bojim se tvojega groma, o Bog! Ljubim te, ker si pustil sveto maščevanje!“

In še je klečal in sklenjeni roki držal proti nebu, a krvavi očesi upiral v motne oblake, kakor bi jih hotel razgnati, da v svetlobi zagleda tistega, na katerega veruje, da zagleda — Bogá!

Razkuštrane prsi mu je krila raztrgana in umazana srajca; ledja je imel prepasana z velikim svilenim pasom, a za-nj sta utaknjena dva, s srebrom okovana samokresa in jatagan, katerega roč je ves s srebrom okovan; oblekel je sive, že močno ponošene hlače, tu in tam je bila prilepljena groba krpa. Na nogah je imel obute nestrojene, še dlakave in kosmate opanke. — Glavo mu obkrožuje gosta, črna brada, a lasje pod raztrganim „fesom“ so bili silno razmršeni.

Ali vendar je bilo to lice lepo, lepo v pomenu prošlosti; ali ta lepota plula je po morju njegove bede in prestane nesreče. . . .

Velika tema spopadla mu je dušo. Burja mu razsaja v prsah; burja jezniša, strašnejša in groznejša od burje groznega orkana! 1*

V srcu nosi tresek!

Klečal je zraven stene, a črna stena vzdiguje se nad njim visoko. . . . visoko. . . . kakor bi hotela zagrabititi in k sebi potegniti nebo s svojim kljunom!

Uprl je očesi v steno, kakor da bi od nje iskal pomoči, ker iz nebá še ničesar nima, ker s svojim strahovitim pogledom še ni mogel razgnati gostih oblakov.

Stiskal je pesti, zobje mu klepečejo, ter pozabi na vse. . . pozabi steno. . . nebo. . . svet. . .
Zgane se. . .

V daljavi strahovite, črne stene, zdi se mu, kakor da se mu je pokazala brleča luč. . . .

Ne — mežurek je! Zlodej ga je zapeljal!

Ali zopet! . . .

Je, je. . . . Napel je bunčici črnih očij, pa gleda. . . . gleda. . . .

Luč je! . . . Luč. . .

«Ha! tam, tam. . .»

Hitel je k onemu kraju, ali zastonj, tam je pot neprehoden! — Razgrinjal je veje, skakal s kamena na kamen, padal in ustajal, a luč mu je vodnica v tej črni in strašni noči.

„Zastonj! Nemogoče je. . . ranjen sem! To je kak duh, kaka čarovnica, ki me mami, me kliče!“ . . .

Nehoté, truden pogleda zopet luč.

„In glej! ona je večja! Ha! ne, ni to duh, ni to čarovnica. . . to je prenočišče! Bog! Bog!“ . . .

Šel je dalje, on ni bil več truden; on ni maral, ker mu je iz prsij curljala kri, ker so mu noge opraskane, ker je še to malo obleke, ki jo je imel na sebi, raztrgal.

Hitel je, z naporom je hitel naprej, vse zapreke je odstranjal s pota z nepojmljivo močjó.

Strela je švignila po nebu. . . .

In glej, on vidi malo, zvito stezico, po kateri pride gotovo k oni luči tamkaj!

Skočil je na stezo.

„Ah!“ vzdihnil je od truda, povzdignil očesi k nebu, kakor da bi hotel reči:

„Ti si vendar milostljiv! Še si ti moj Bog!“...

Šel je, šel, a luč se mu je zmeraj bolj bližala. . . bližala. . . Ali kaj hoče on tam? kaj hoče dobiti od luči?

„Ali vendar. . . vendar — grem, grem!“

Hiteč je precej bil tam. Ko je bil že pri steni in stopil na sam prag, strese se, kakor da bi ga vjedla kača.

Oglušel je od straha.

Zagledal je smrt! . . .

Ali, ako res biva smrt, kaka okostnica, katero bi mogli imenovati smrt, — onda je to njena slika!

Pečina je. Stene so naslonjene druga na drugo ter napravile vhod v to pečino, katera je bila temna, samo, da jo je le nekoliko razsvitljeval

mali ogenj, ki je plapolal na sredi, kakor duša umirajočega človeka.

Zraven ognja je čepela neka ženska podoba, bolj mrtva kot živa. Njeno lice je bilo od silnih bolečin kakor dobova skorja; kakor sneg beli lasje padali so jej na suha, koščena ramena, — obleka jej je bila iz samih cunj. Zraven nje je ležal grd volk, ki jezno vzdigne glavo in zalaja, kakor pes, na prišleca.

Starka se zdrami.

„Čarovnica!“ zavpije naš prišlec.

„Lezi, lezi, zver!“ reče starka volku in on zopet zniža svojo glavo.

„Ne imej Boga ne v duši, ne v srcu, ako misliš prestopiti moj prag!“

„Čarovnica!“ mrmra zopet v strahu naš prišlec.

„Ha, ha, ha!“ zakrohoče se zopet babišče.

„Čarovnica! Čarovnica, dà; tako me imenujejo že 40 let... čarovnica, dà; tako imenujejo ves ta kraj, ki je okoli mene, — čarovnica ha, ha, ha, in gorje listemu, ki se približa mojemu kraju“.

„Tedaj te ubijem, stara pošast“, in segne po samokres.

Volk vzdigne glavo.

„Lezi, lezi, zver!“ in starka udari volka po veliki glavi.

«Da me ubiješ?»

„Dà!“

„E, pa ubij me! Ali prej nego to napraviš, česar bi niti poskušati ne smel, hodi sem in sedi... sedi tu zraven mene in poslušaj me!“

„Tebe?“

„Mene, dà! Zdim se ti strašna... hej mladost, mladost! Polna si čara, polna! Čolnič tvoje lepote je poln ljubezni in čara, pa se suče po reki veselja in zadovoljnosti. Hej, hej, vem jaz to, vem!“ In starka potakne ogenj, a iz malega kotlička, ki je visel nad njim, udari sopár in voda začne vreti.

„Ne razumem ničesa!“

„Mlad si... mlad, cunjasti in raztrgani junak, močno si mlad! Verujem ti, da ne razumeš!... Ni te tolkel jeklen čas 90 let, kakor mene. Niso ti lasje osiveli v dvajsetem letu, kakor meni! Ni te preganjalo sto nesreč in bed v življenju kakor mene!“

„Ali bodi, bodi... čas je, čas! Pride in preide he, he, he... kaj hočemo?“

„Čarovnica, jaz te čedalje manj razumem, strah me je poleg tebe... groza me je!... Grem... utečem!“...

„Niti praga mi torej ne prestopiš?“

„Ne, nečem — ne smem!“...

„Ni prav, da me takó zapuščáš, a sedaj — idi!“ Potakne ogenj, stisne se zraven njega, a volk jo pogleda s krvavima očesima, kakor bi jo hotel uprašati:

„Ali hočem?“

„Lezi, lezi, zver!“

Šel je nazaj, — ali noge ga nečejo nositi, kakor da ga nekaj vleče, kakor da mu veli, naj gre k njej, njej, k grozni starki.

„Idem, poslušati jo hočem.“

In vrne se k pečini.

„Čarovnica!“

Starka molči.

„Hoj, čarovnica!“

Starka se strese.

„A, vrnil si se? E, prav, pridi in sedi tu!“...

II.

Balkan! . . .

Ti večna črka v knjigi prirode; ti vratolomen most ruske slave, a propast otomanske! (turške). Ti večni spomin zmage častnega križa!

Strašne si krvnike preživljal ti, polotok! Kdo še ne pozna Sofijskega Alaj-bega? Kdo?

Ah, tiran je to! Mnogo robov je odvedel iz Prokoplja: mnogo robov, vse same potomce častitega vojvode Juga! . . . Starca Juga!

Pa kak ima „konak“ (stanovanje) v Sofiji, kak! Sramoval ne bi se palače sultanove na zlatem Bosporu.

Bogat je, silen, močan! Kdo se sme, kdo, ž njim bosti? Ali kak črv? — Vezir? . . . Samo sul-

tana pozna! Alah na nebu, sultan na zemlji sta višja od njega — potem pride on.

Pa vendar tudi tega silnega leva, tega, kateri se nikogar ne boji, nekaj boli, . . . peče!

Vest? . . .

Ah, kaj še?

„Kaj mi je vest? Čenčarija! . . . Dokler je dosti blaga, dosti moči, do tedaj se tudi živi, do tedaj ne more me nič trpinčiti, nič mi duše obteževati! . . . Alaha mi, *) pa vendar. . . vendar!“

Gosti oblaki dima vijejo se po krasnem prostoru, a Alaj-beg obrne očesi na divne perzijske preproge, pa se. . . naježi, kakor da mu nekaj ni prav.

Vendar, . . . vendar, nekaj ga peče, neka ga boli.

„Gjavri! . . . gjavri!“ . . . **)

In dalje je kadil iz dolgega čibuka in zopet gledal zamišljeno v bogate perzijske preproge.

„Hm! hm! . . . Razbojniki! . . . Hajduci! . . .

Pa potem“ . . . — in on se globoko zamisli.

Neslišno stopil je v sobo Alaj-begov najverniši rob Mustafa. Trikrat se je priklonil, a gospodar njegov ga še ni zapazil.

Globoko se je moral zamisliti!

„Gospodar“ . . .

*) Takó se Turki rotijo.

**) Gjavri rekajo Turki kristijanom.

„Ha!“ strese se. — „A ti si to, Mustafa?
Kaj je?“

„Vse dobro v slavo Alaha in tvojo!“

„Robovi?“

„Za pregrinjali“.

„Kaki so?“

„Robovi so robovi, a ti si gospodar“.

Hm. . . hm. . . Ženske?

„Zorica“ —

„Kje je?“

„Na dobrem mestu pri starem Ibrahimu“.

„Kakošno je?“

„Roblje je roblje, — a ti si gospodar“.

„Hm. . . hm! Ali so gjavri mirni?“

„Mirni“.

„Jutri naj se usmrté!“

„Vsi?“

„Polovica“.

„Gospodar si, a jaz sem tvoj rob“.

„Mustafa!“

„Gospodar“ —

„So li mladi gjavri med robovi?“

„So!“

„Poturči jih!“

„Teško, gospodar!“

„Teško?“

„Preteško gospodar“.

„Noriš, Mustafa!“

„Ne“.

„Noriš“, zavpije na Mustafa, potem pa nadaljuje tiše: „ti napravi tako, kakor že veš“ . . .

„Vse napravim, gospodar moj“.

„Daj jim nade; reci jim, kaj to pomeni, ako kedo postane cesarski sin“.

„Hočem, gospodar“.

Alaj-beg se zamisli. Kadil je naglo, pa je hitro pokadil polno lulo.

„Mustafa!“

„Gospodar?“

„Napolni mi lulo!“

Mustafi je bilo to milo, s tem mu je gospodar napravil posebno čast.

Napolnil je lulo in prinesel ogel.

Alaj-beg kadi . . .

„Prav lepa je“ . . .

„Gospodar, jaz“ . . .

„Ne poznaš je? — Pa Zorica! Lepa je, prav lepa!“

„Tvoja je, gospodar“.

„Moja? Hm, hm . . . Ta še ni moja, a skrbeti hočem, da bode . . . Ti mi boš pomagal, je - li?“

„O, gospodar, Mustafa dá vsak hip glavo za te!“

„Vem, Mustafa, vem! . . . Razgovori se ž njo, reci jej — ali kaj ti jaz pravim, ti to bolje umeš nego jaz, je - li? No, no . . . vedno si pri meni v milosti. — Ali ti je ostalo kaj zlata?“

„Gospodar“ —

„Reci blagajničarju, da ti izdá, kolikor potrebuješ“.

„Alah naj je vselej pri tebi!“

„Pa, Mustafa, ali ti je koja padla na to tvoje lokavo oko?“

„Gospodar“ —

„Govori! Jaz nečem in ne ljubim laži. — Povej in jaz ti jo darujem“.

„Dà, padlo mi je v okó, gospodar!“

„E!?“

„Alaha mi! Ona sajasta lepotica, mislim, da je Grkinja ali ka li? —

„Lepa?“

„Vrlo — dà — gospodar“, jeclja Mustafa.

„Dobro; vzemi jo, jaz ti jo darujem“.

„O, gospodar!“ in poljubuje mu robove ogrinjala, a srce mu živeje bije.

„Ali ti je nagrada dobra?“

„O, je, je, gospodar“.

„A veš li ti, Mustafa, da je že leto dnij minilo, odkar smo one robove prignali iz Prokoplja?“

„Leto, gospodar“.

„Hm, hm... kako čas beži“.

„Pa na potovanju in mirjenju hajdukov, gospodar“.

„Da, da!... In sedaj hodi k svoji Grkinji in mojemu blagajničarju. Milost moja je vselej s tebój“.

Mustafa to komaj dočaka, prikloni se trikrat in brzo se zgubi za teškimi pregrinjali.

Alaj-beg je še kadil, dokler ni spremenil tudi druge lule v prah, potem se lepo nasloni na žametne blazine in zaspi...

* * *

Mustafa je hitel k staremu Ibrahimu ter mu je ukazal, da mu v drugo sobo privede mlado Grkinjo — Jelido.

Mustafa je sedel na nizki naslonjač ter željno pričakoval dohod „svojega zlata“, katero je hitro skrtil z Zorico pri Ibrahimu; škiljasti očesi gledali sté mu povsod po sobi.

„O, Jelida, samo, da bi te mogel prikriti; pri nas je mnogo urokljivih, pa tudi jastrebovih očij; in lahko bi se dogodilo, da ti urečejo, ali te — ukradejo“.

V tem se sliši lahek udar korakov. — Ibrahim privede Jelido.

Lepa je bila ta Grkinja. Črnikaste barve, z velikima črnima očesoma, z „grškim nosom“, z usti „prerezanimi na dvoje“, a rdečimi, kakor rožin popek, s prsimi, na katerih se zarja odpočiva, s telesom, kakoršnega nima niti vila.

Mustafa je malopridnež; on vé, kaj je lepo, in skrival je to blagó, skrival ga je prav skrbno pred poželjivimi očmi svojega gospodarja.

„Alaha mi, prava hurija!“ In Mustafi se nasmešijo brki. „Ah, ali bom užival!“ šepetala mu je poželjiva duša.

„Klical si me!“ pregovori lepa Grkinja popolnoma svobodno.

„Dà, krasotica! — Idi, Ibrahim, in pazi tam na Alajbegov biser!“

Ibrahim odide.

„Pa — zakaj si me klical?“

In brez pomisljanja sede k Mustafi in položi mu rokó na ramo.

„Alaha mi, pa... ti me ljubiš, gjaverka?“

„Kaj ne vidiš? Saj sem pri tebi!“

„Ah,... ah... ah... takó je prav, e, da ti po pravici povem, kaj takega se mi še ni zgodilo“.

„Eh, pa to se lahko veruje!“

„Kakó to?“

„Pa — ker si grd kakor pravi vrag!“

„Ne jezi se! Je na svetu ljudij, stvarij, katerim tudi ti ugajaš. Na primer: Jaz sem jedna taka stvar; meni se zdiš ti lep“.

„E, aferim! aferim!... (dobro)

„Daj, pogledaj me!“

Mustafa jo, čudeè se, pogleda.

„Uf! Uf! pravi sokol“.

„Kako?“

„V škiljenju si strahota — lice imaš suho; teh nekoliko dlačic na bradi in pod nosom stojé kakor ščetine na divjem merjascu“ —

„Molči! in že jo je hotel pahniti od sebe, ali ta čas jo pogleda in njena lepota bila jej je strašen ščit.

„No, no !... Veš kaj? — kaj misliš z menój?“

„S tebój? He, tebi se je sreča nasmejala!“

„Harem?“ ga hitro upraša.

„Dà, ali moj harem. Paša te je dal meni v
„peškeš“ (dar).

„Tebi?“

„Meni!“

„Ah, idi, za Boga, ne zanašaj se. Kakó bi
mogla tebe objeti.... pojdi.... pojdi....“

Mustafa se je nemilo grbančil in čudil sme-
losti te lepe, mlade deklice.

„Aj, iz tega ne bo nič. Sama grem k paši
in ga povprašam“.

„K paši?“

„Dà! Jaz tebi ne verujem!“

„Ali ti ne smeš k paši: jaz ti to zabranjujem!“

„Ti?“

„Dà, jaz tvoj neomejeni gospodar“.

„Ha, ha, ha, smešna grdoba!“

Mustafa se strese. On bi jo zmrvil, ali se
nekako zadrži; — ta Jelida je lepa ko hurija,
mlada kakor dete; pa jo nazadnje še pogleda ka-
kor strela bliskajočima očesoma....

„Ha, ti se treseš! Rekla sem ti, da moram
k paši in jaz tudi pojdem....“

„Ne pojdeš!“ ...

„Pojdem. In ti me moraš hitro peljati k
njemu. Ako nečeš, — tedaj vedi, da moram na
vsak način govoriti ž njim, a potem gorjé tebi,
rob!“

Mustafa se je močno čudil. Še nikoli v življenju ni slišal takih besedij jedne ženske in zraven še robkinje. Ali, kakor da je Jelida imela neko zapovedujočo moč v svojih besedah, pripogne glavo in premišljuje, ali bi jej izpolnil željo.

Ako jo paša vidi, — potem je za-nj zgubljena za vedno, ker ona je lepa, a pašin harem je velik.

Ako je ne pelje k paši, more kedaj, Bog zna, kaj pri paši lagati, in on je potem zgubljen!

Kaj hoče storiti?

Misli so mu bile spletene, kakor mreža, kakor pajčevina... muči se, ne more se rešiti iz nje na nikak način — prav tako, kakor muha.

Nazadnje se odloči.

„Poslušaj me, Jelida!“

„Kaj je?“

„Peljati te hočem k paši“.

„Res?“

„Pod jednim pogojem“.

„Pogoj? A kakošen?“

„Da boš vendar moja gospodarica, a jaz tvoj rob!“

„Resnica?“

In Jelida se zamisli, potem dá hitro roko Mustafi.

„Tukaj je roka, hočem!“

„Jelida!“...

„Ali mi boš rob v obliki gospodarja?“

„Bom!“

In roki se jima močno stisneta, Jelida izgine iz sobe, a Mustafa je težko, dušljivo zdihoval....

* * *

Jelida je Odšla k Zorici in jej povedala, kaj se je zgodilo pri Mustafi. Zorica jo je objemala, ter je na prsih lepe Jelide iztočila milijon hvaležnih, bisernih solzâ.

III.

Srbija! . . .

Petstoletna vihra vsemogočega prokletstva, Vuk te je napravil, a Gospod te je proklet za pet sto let. Toliko let, stoletji uklanjala si se Turkom!

Nikake dobrote nisi videla, ti sirota, toliko časa! Nikake sreče nisi videla; ali si zató vendar videla junaštvo, neocenjeno, neslišno.

Pa, ali se hoče vendar enkrat zvaliti z glave tvojih ubogih sinov ta „anatema“ Gospodova.

Ti molčiš; — nema si, ali s tvojih neprehodnih planot sliši se kakor najstrašnejši vihar:

„Hoče! . . . hoče!“ . . .

Nesrečni Turki! Strašne stvari; grozni gospodarji! Hudo tisti zemlji, hudo in prehudo, kamor zagazijo kopita podivjanih turških konj; hudo je tistemu narodu, kateremu je gospodar Turek.

Pa vkljub vsemu temu je še ljudij v Srbiji, kateri kljubujejo tem hudim zverem! Strašnejši so od samega zverinskega cesarja, strašnejši nego raz-

dražen lev! ker, kadar zagrmé oni, se ne stresejo samo živali, ampak tudi — Turki.

Hajduk je to! . . .

Dà, razžaljeni, razježeni sinovi ponosne Srbije niso hoteli trpeti teh trinogov; skočili so na noge in obesili dolge puške na rame; udarili so v neprehodne strmine, gozde in od tukaj ni še nobena kroglja zgrešila gospodarja — Turka.

Moralo je tako biti!

Mogoče je Gospod takó rekel, pa zató se tudi dela takó. Turki so v strahu, oni se tresejo, oni se bojé, oni bežé, da slišijo samo besedo „hajduk“, ker — hajduk in smrt bilo je za nje vsejedno.

* * *

V mestu Belgradu je živel Jurij. Ni bil bogat, a imel je zadosti, da je živel on in njegova Jelida.

Jurij je bil Grk, a Jelida Grkinja.

Nekedaj — že davno, živeli so roditelji lepe Jelide v Prokoplji, no, po nekež izdaji posekajo Turki vso rodovino razven Jelide, kojoj Jurij, tedaj trgovec v Prokoplji, že star človek, kakor hčerko pripelje v Belgrad, no, kmalu po tem postane njegova ljuba na najpodlejši način.

Jurij je prijateljeval s Turki; on jim je vsako srbsko gibanje redno prijavil, a oni so mu za nagrado dajali zlata.

Grk je ljubil zlató, imel je rajši zlató kot vsako krepost.

Uboga Jelida!

Koliko nočij, koliko dnij preživela je po sobah paš in turške gospóde!... Ona je morala, on je tako zapovedal; a za vse to, za to gnjusno trgovino dobival je zlata... mnogo zlata...

Jelida je propadla!

Jurij, nesposoben za drugo ljubezen nego za zlató, vodil je gnjusen trg s tem detetom, Jelido, katera je bila še-le v šestnajstem letu.

Ljubovanje je slednjič priraslo Jelidi k srcu. Po triletnem takem življenju se ona zgubi...

Prišla je na misel, da je bolje, ako od svoje lepote živi ona sama, a ne njen Jurij.

In neki dan zapusti ona Grka in gre po svetu... gre, da se sama preživi.

Prišla je v Niš. V Nišu jo popade želja, da bi šla do Prokoplja, kjer bi videla katerega svojega znanca.

In šla je tje.

V tem je miril Alaj-beg vstajnike v Prokoplju in jo z drugimi robi vred odpelje v Sofijo.

Jurij je bil žalosten za Jelido, za tem krasnim, dragocenim espapom (blagom); pozabljal jo je in tudi — pozabil.

* * *

Turki so planili tudi v Srbijo, da bi pregnali te proklete hajduke. Gonja je nastala; bliščé se jatagani, svetlé se sablje; puške pokajo, kroglje žvižgajo!

Mnogo turbanov (ruta, koju rabijo Turki za pokrivalo) ostalo je v Srbiji, a malo hajdukov je poginilo.

Bežale so rodovine hajdukov, bežale v svet, da se rešijo, da rešijo otroke, ker Turki so bili nemilostljivi proti njim.

Radovan je poginil! Siv častit starec, cenjen domačin padel je kot žrtva turškega besnila.

Zorka je bežala, ... bežala v gozde. Pa kam se hoče podati, h komu? Radovan, njen oče, je poginil, a Radivoj, njen zaročnik, je še v boju, sveti Bog vé, kaj bo ž njim.

Da išče ljúbeka? kje ga hoče dobiti? Skozi divje vojske morala bi iti, da bi ga mogla poiskati, a znala je Zorka, kaki so Turki.

Napotile so se neke rodovine po gorah v — svet. Morda je sodba hotela, da so prišle v Prokoplje. S temi rodovinami šla je, ne vedoča kako, tudi naša Zorka.

Naselili so se, kakor je kateri mogel, in svojim naznanili, da so še živi ter da so v Prokoplju.

Zorka je povpraševala za Radivoja, a o njem ni bilo ne glasú ni sledú!

Skoraj gotovo je poginil!

Preteklo je leto, odkar so se udomili v Prokoplju, lepi vasi starca Bogdana in njegovih devet belih „perjanikov“ (straža), krasnih devet Jugovičev.

Leto je preteklo, a Zorka ni slišala o svojem zaročencu nikake besede, nikakega glasú!

Milostljiv starec Job vzame jo med svoje; ona mu je delala, a on je na-njo pazil, kakor na dete.

Ali kaj je dobil s tem?

Z dežja pod kap!

Turek tu, Turek tam; a Turek je on povsod!

Hudo raji*!

IV.

„Ah, ah“... pokašljevala je starka, a ogenj je neprestano potikala.

„Poslušaj me dalje“, nadaljuje. „Glej, kako sem osivela, pomnim davne, davne čase! Nisem vedno „čarovnica“ ne! Bila sem tudi jaz lepa, mlada, pa polna nade, polna sreče in zadovoljnosti, — ali to traja toliko, kolikor migljaj očesa. Moj mož se je imenoval Živadin. Bil je cenjen mož, pa tudi malo pismen. On me je — morda tudi ljubil, jaz tega ne vem; samo toliko znam, da je nekega dne zginil. Iskala sem ga povsod, povpraševala vse ljudi, njega ni. . . . ni ga vekomaj. Morda je poginil, pomislila sem, tako so pretekli tedni, pretekli meseci, leta. . . . čas, a od njega ni glasú, ne sledú!“

In starka je vzdihnila, a volk se je zganil.

„Imela sem“, je nadaljevala, „hčerko, malo in lepo, prav kakor kako sveto podobo; e, ona! mi je bila v tolažbo, ona mi je sama ostala, a jaz sem jej dala vse, vso skrb, ljubezen, — življenje!

*) R a j a so bili kristijani na Turškem.

Dete je rastle počasi in pravilno, kakor steblice cvetlice bazilike. Gledali so jo vsi, cela vas, kakor nekaj, česar nihče nima, gledali so jo, božali, a meni zavidali.

„Le dalje, žena, dalje!“

„Ej, ej!“ . . . vzdihne žena. „Tako so tekla leta. Turki so že osledili lepoto moje Jele, a čakali so trenutka, da jo ukradejo, odpeljejo za vedno! Ali jaz sem to opazila in po noči proti sveti nedelji grem skrivši, tajno, vzemši mojo Jelo seboj, na daljno pot. Kam, o tem nisem mislila, samo dalje, dalje, da obvarujem moje življenje, moje oči, mojo jedinico. — Jela je imela devetnajst let. — Jaz sem srečno utekla ter živela v neki vasi pri poti, živela skrivno, tiho, skromno polni dve leti. Ali tedaj“ . . .

Starka utihne, a pesti so se jej krčevito stisnile.

„Prehajali so Turki, prehajali junaki in capini! Ali nekega dne — ah, strašen je bil ta dan. Meni se je stemnilo, a solnce — pravijo — da je najlepše sijalo; — meni je bilo mraz, strašno mraz, a solnce — pravijo — žgalo je travo in listje. Na podivjanem konju je počasi jezdil junak s še nekoliko Turki v gosposki, turški obleki z brado in s — turbanom! Ej, ej“ . . .

Starka zaječi in trepalnice upadlih očij se jej stisnejo, a dve veliki solzi se jej komaj potočite v krilo, ker so ji zadržavale silne gube.

„Turek! Ali ne, ni on Turek, ali je, prav ne vem! Ali ko sem mu bolje pogledala v črne oči, v ono čelo, katero sem tako spoštovala, vidim njega, njega, — m o j e g a m o ž a!“

„Kaj je rekel, žena?“

„Dà!... Proklet naj je! Poturčil se je!“...

„Strašno!“...

„Ne, to ni strašno! Samó dalje poslušaj! Zvedela sem, da so mu dali neko Turkinjo za ženo, a zraven nje imel je še harem! To mu je bila nagrada, ker je nekega srbskega vojvodo — voditelja — ubil!“

„Proklet naj je!“

„Dà, amen! rečem“, nadaljuje starka. „Amen, rečem še drugič. S to Turkinjo imel je sina, dvajsetletnega paglavca, izbirčnega, zlobnega, malopridnega. In čuj, čuj, kar je najgrše... Ta paglavcec mi neki dan s svojimi konjiki vgrabi mojo Jelo... ukrade jo... ukrade .. oskruni!“...

V pečini je silno odmevalo, ker starka je izgovarjala to z obupnim glasom.

On se strese!

„Dà; nje ni več! Poskušala sem vse, vse, da bi jo našla, da bi jo videla, in posrečilo se mi je; po treh letih sem jo našla, a nisem je videla, umrla je! Bog se jo je usmilil!“

„Revica!“...

„Imela je sina, sinčka, dà, tako mi je rekla Imbra, stara robinja, ali ga je, je rekla, po treh

mesecih tajno dala iz hiše ter poslala nekemu Srbu, proséč in zaklinjajoč ga, naj ga varuje in odgoji kakor Srba! Tudi denarje mu je dala in to je bil uzrok njene smrti!“

„O, o!“

„Dà, dà, preteklo je mnogo časa od te dôbe! Vse to mi je prešlo čez to sivo, kuštrano glavo! — Drugi sin njegov, Turek od Turkinje; poglej ga, kje gospoduje v Sofiji! . . . Sreča jim je služila in v gospodstvu so napredovali! . . . Veš, Alaj-beg!“ . . .

„On?“

Dà, je! . . . Ali glej! glej! . . . kje ga dobim? kje? . . . Od tistega casa, odkar mi je vplnil mojo Jelo sin mojega poturčenega moža, živim tu v tej pečini, — jedini drûg mi je ta volk, oba, on in jaz sva divja, ali jaz sem starejša, zató me uboga!“

Nastalo je molčanje.

„Oni Srb, kateri je bil vzel malega v odgojo, je umrl — imenoval se je Miladin — rekla je Imbra“ .

„Miladin?“ . . .

„Dà!“

„Kaj? kakó?“ . . .

Njegove misli so se vile v daljno, temno prošlost, kakor da se je nečesar spomnil; zdi se mu, da se spominja svoje mladosti pri treh ali štirih letih, da je bila v hiši neka žalost . . . kakor da se še spominja ječanja stare ženice za svojim možem Miladinom, — pa za tem, kakor da bi

tudi ona — starka — umrla.... Dà, dà, pamet ga ne goljufa... A on, on sam se je imenoval Radivoj Miladinov....

„Kaj! kaka grozna slutnja!... ha, saj to bi bila strašna božja kazen, a jaz nisem nič kriv!“...

„Kaj ti je?“ upraša ga starka.

„Strašno! strašno!.. Ah, kaj si mi vse to pripovedovala, da me v drugič ti ubiješ... ubiješ!“...

„Jaz sedaj tebe ne razumem!“

„Me boš že razumela, ako ti povem, da sem jaz ta nesrečni sin, katerega je tvoja nesrečna hči s Turkom rodila!“ in on se zgrozi.

To je bil Radivoj, prav tisti, ki je pred steno klečal in klical nebo in pekel v pomoč.

Slišal je že dolgo časa po boju, da mu je Zorko odpeljal iz Prokoplja Alaj — beg Sofijski, pa je le šel iskat... že leto je preteklo, odkar blodi po svetu, dokler ni zadel na to starko.

Ni tedaj poginil! No, zato se je pa vendar bojeval v Srbiji kakor lev in napadal kakor tiger.

„Kaj si rekel?!“ zavpije starka.

„Dà, jaz sem ta! Ali ti ni imenovala Imbra vasi, v katero sem bil odpeljan?“

„Ah, dà, dà... vedeževala sem in se trudila, da sem vse te novce dala njej, da mi pové to skrivnost... Ali — eh, eh... moja pamet... neumna, na — vidiš, ne vem, kakó se je imenovala vas; vem, da je tam nekje v Srbiji.“ —

„Jovovec!?“

„Dà... dà... ali hodi sem bliže, hitro! in starka potakne ogenj in plamen je zaplapolal.

„Razgrni rokav!“...

„Dà! Ti si, ti si!... Otrok moj! — — Unuk!... Ubij me sedaj Gospod — dosti sem živela!“...

„Kaj je?“

„Vidiš ta mali križec? Mati ti je to vbodla v roko, predno te je poslala proč... Ah! Ah!... Vendar me je Bog nagradil! Vendar je Bog... je pravica!“ In starka se orosi ter pade pred Radivojem na koleni, a roki vzdignila je k njemu in ga presrčno objela.

Svetila je že zarja! Elementi so se umirili, a hladen zrak je vel skozi špranje strašne pečine.

In zares, Radivoj še-le sedaj sezna svojo preteklost. Nikdo ni še tega vedel. Oni, kateri so za to vedeli, že davno ležé v grobih.

„Mati moja!“

In ta človek, kateri je povzdignjenima rokama v začetku te novele prosil Bogá, zemljo, nebó, kateremu je bil v srcu tresek, a v duši nesreča in jeza, in kateremu je bila jedina misel, sveta želja, maščevanje, kleči sedaj pred čarovnico, katero je hotel ubiti, prijel jo je za žilavi, grdi roki, pa je poljuboval,... poljuboval,... a iz ognjenih očij teče mu cel potok solzâ. Jokal je, kakor majhno dete in jecljal:

„Mati, mati moja!“

Volk je stavil glavo popolnoma med nogi, pa ni niti dihal.....

V.

„Zorka! Zorka, ubogo dete! Ne boj se! Jaz sem jako izkusna! Glej, komaj imam 22 let, pa že toliko znam, da prevarim vse naše gospodarje, da te rešim, naj bo za katero koli ceno!“

„Ah, Jelida!“ jeclja Zorka.

„Nimam česa več izgubiti. Vse, kar mi je bilo najsvetejše, ukradli so mi, ali jaz nisem zgubila še svoje volje! Svet, svet je tak! Grabi! — On je tak, kakor kača... žré, vedno žré in požira! Svet nima usmiljenja... ne zna za mladost, za prihodnost, za življenje! On se hoče nasititi, pa kaj mu ostalo mar? Vidiš, tak je svet!... Ne jokaj, Zorka!... Vidiš, njemu je treba smelo stati nasproti, pa mu junaško zavpiti: stoj! A on se tedaj strese, predrami in — pusti te. Tedaj vidiš, ti bodi hrabra, a taka bodi do tedaj, dokler ti jaz ne porečem: dosti, sedaj si svobodna!“

Takó je Jelida učila svojo mlado prijateljico Zorko.

Mi že vemo, kakó je Zorka prišla do pašinega harema, ali prav za prav na vhod pašinega harema.

Jokala se je, sirota! klicala je Boga in Radivoja na pomoč, klicala je in povzdigovala roki k nebu, da se jej rešenje od kod oglasi, ali do sedaj bilo je vse to zastonj! No, Bog je Bog! kdo zna več nego on?

Poglej, kje se pokvarjena, propadla, uničena mlada duša loti velikega dela: da Zorko ohrani, reši! Ona vé prav dobro, kaj je mlada deklica, ko pade v hudobne roke — skušnje se drži! Vé, da Zorka preide prav takó žalostno, kakor ona, ako se uda, da verjame, da jo vpletejo v zanjke.

Potihnila je Zorka. Obedve ste mirni. Jelida misli na načrte, načrte grozne in rešilne, a Zorka o svoji preteklosti, ljubezni... Radivoju...

„Jelida!“

„Ej?“

„Hodi sem, Ibrahim te čaka“.

„On?“

„Dà!“ odgovori neki stari služabnik.

„Hrabro in previdno!“ zamrmra Jelida Zorki in — se oddalji.

Zorica se je naslonila; glavo je podprla z malo ročico, pa jej misli leté daleč... daleč...

* * *

„Čuj, Jelida, vidiš, na tvojo prošnjo peljem te k paši“ —

„Ah!“ začudi se Jelida.

„Ali bodi pametna! Paša je dober, dober prav tako, kakor hud! Uljudna bodi! Pa, ako tudi do česa pride, — veš: paša je! Molči, a vse to, kar tam zgubiš, veruj, nadomestiti ti hočem jaz s svojo toplo ljubeznijo, — ker, deklica, ti še ne veš, kako te jaz ljubim“...

„Prismoda!“

„Ah!“ zavpije Mustafa, očesi se mu zaiskrite, in zmrvil bi jo bil, ne toliko od jeze, temveč radi tega, ker ona njega ne ljubi, — da se ni slišal hod težkih korakov, koji so se jima bližali.

„Oproščam! . . . besedo si mi dala, a gorje tebi, ako me prevariš!“ . . .

„Jeklo za kresilo!“

„Kakó to?“

„Pogoj za pogoj!“

„Pa, dà!“

„Daj mi ti besedo, pošteno besedo „beso“, da mi ti povrneš z iskrenostjo, vernostjo in delom vse tiste dobrote, katere jaz tebi doprinesem kot žrtva“.

„Kako to? Jaz ne razumem!“

„Me li ljubiš?“

„Ah, Jelida! Neizmerno. . . neumno“ . . .

„A tvoje življenje“ —

„Ne, nego tvoje! Moje življenje je — tvoje!“

„Res?“

„Alaha mi! Delaj kar hočeš ž njim! Ali bodi moja, — ne hodi k paši, . . . ali hodi, pa pametno“ . . .

„Ali si pripraven za me narediti vse?“

„Vse? Kaj je to v s e ? Še več, mnogo več“ . . .

„Daj mi roko!“

„Tukaj je!“

„Dobro! Pelji me k paši in molči“.

* * *

„A, si li ti to?“

„Jaz, gospodar.“

„E, Mustafa te ni tako lepo opisal. More (oj), lepša si, kakor sem jaz mislil!“

„E, pa kaj hočem, gospodar.“

„Aferim. . . (dobro) prav lepa deklica! — No, veš li, da sem te daroval mojemu Mustafi?“

„Vem.“

„Pa? Si li zadovoljna?“

„Eh — kaj da ti rečem“ . . .

„Glej, glej; rekel bi, da: nisi!“

„Pa tudi — nisem!“

„Aferim, deklica! A, kedo bi tudi onega vraga rad imel! Prav grd je!“ . . .

„Grd, gospodar, ali ima dobro srce.“

„A, pozna mu že srcé! Lažnjivo je ono, veruj!“

„Ne; verujem v srce njegovo.“

„E, lepo, lepo“ . . .

„Tako je, gospodar.“

„Pa zakaj si prišla k meni?“ jo ponosno upraša paša.

„Zakaj sem prišla? Čuj! Tu je mnogo robov, a vem, da belgrajski vezir povprašuje po njih! Mnogo Srbov je med njimi!“

„Pa?“ zagrmí paša.

„Pa — jaz tako pravim: To so Srbi, a za nje se briga vezir in sultan!“

„Vezir!?“ zagrmi razžaljeni paša.

„Dà!“

„Pa kaj vezir?! — Deklica, ti si preveč lepa, a vedi, da so muke, koje te napravijo strašilom za celo življenje. Grda boš kakor najgrša starka, ako ti dam te muke! Neumnica! — Vezir? Kaj on? To so moji robovi, pa niti cesarju jih ne dam! Vedi to!“... Soba je ječala, a Jelida se je vsa tresla od velikega upitja silnega paše!

„Starec Foča — rekli so mi, da je prosil osvajače in ostale, naj pazijo, da pridejo na koji koli način do srbskih robov... vidiš, to vem in to sem ti povedala“... Dasi je govorila srčno in smelo, vendar se je tresla na vsem telesu...

„Foča?! — On mnogo drži za te cunjarje, pa za to tudi enkrat plača! No, Foča je v Belemgradu, v Sofiji sem jaz! To si zapomni ti lepa in drzna deklica! — A sedaj hodi, dokler te ne pokličem!... Morda se še premislim!“

No, Jelida ne odide.

„Kaj še čakaš?“

„Imam te nekaj prositi“.

„Za kaj?“

„Za Zorico... Srbinjo“.

„E? Pa kaj?“

„Pusti jo na svobodo“.

„Sikter!“ *)

*) Sikter je turška beseda in znači: spravi se (zaničljivo.)

„Pusti jo, paša!“

„Hodi hitro od tukaj, rekel sem ti že, kaj te čaka!“

„Morda jo pustiš, ali bo prepozno — drago te bo stalo! Bolje je, da sedaj napraviš to plemenito delo, nego pozneje, ko te bo stalo strašnih žrtev!“

Paša skoči, ter leti k Jelidi, no ona je stala mirno; a on se vrne nazaj. Udari dva-trikrat z dlanom ob dlan.

Mustafa se prikaže.

„Mustafa! Pelji to môdrico, ali pelji jo daleč. . . daleč. . . skrij jo, da je nikdar več ne vidim, ker, ako jo še enkrat zagledam, ona je propadla za te vekomaj“.

Mustafa je mislil, da se je ona paši jako prikupila, a neče besede vzeti nazaj, temveč mu jo v drugič podaruje, pa jo zadovoljen prime za roko in pelje sebój.

Paša se je tresel od jeze in malo je manjkalo, da je ni, mesto Mustafi, dal krvniku.

Jelida je bila vznemirjena, a vendar jako zadovoljna.

VI.

Vedeževalka! Vedeževalka z volkom!

S takimi klici je svet po Sofiji naznanjal to novico.

K njej! K njej! . . .

Vsakdo je hotel, da za male novce izvé svojo srečo in bodočnost; a čarovnica je vsakomur umno prerokovala in gotovo vsakdo se je vračal veselega srca k svoji hiši.

Tudi Mustafa je hotel, da izvé svojo sodbo. Odšel je k stari čarovnici.

„Vedežuj!“

„Za koliko?“

„Zlata mecedija!“ (Turški denar; vreden nekaj več kot napoleon) in dá jo starki.

Vedeževalka gleda, gleda nekaj časa v roko in dlan, včasih zopet v grdo Mustafovo lice.

„Kaj je?“

„Ti si blizu velikega svojega gospodarja?“

„Sem!“

„Vidiš, tudi to tako kaže“, in pokaže na neko gubo.

„Pa?“

„Počakaj, to ne gre tako hitro. Vidiš, ta druga — vejnata in... glej... glej“... .

„Kaj pomeni ona?“

„Smrt!“

„Neumnica!“ in Mustafa polegne roko nazaj.

„Tako je pisano v knjigi resnice, naj se ti jeziš, ali ne, lepi junak, tako mora biti“, odgovori starka.

Mustafo je vendar nekaj vleklo, da izvé po-jedinosti vedeževanja.

„Pa, jaz sam, je - li?“

„Ne, več njih!“

„A, kateri so ti?“

„Tvoj gospodar in še mnogi... mnogi... tukaj ni jasno; dlan imaš čudno“....

„Neumnost!“

„Molči... glej, glej, spregledala sem, glej, ta vejica na dlani kaže zopet nekaj drugega... ej, ej!“...

„A kaj? a kaj?“ jo hitro povpraša Mustafa.

„Bogme rešenje... ali ta tukaj išče nekake pogoje“.

„Pogoje?“

„Da!“

„Pa kake?“

„Ako ti sam postaneš ubijalec in slepo veruješ v ono, katero ljubiš!“

„Ljubim? — Od kod veš ti to? — Ne, jaz ne ljubim prav nobene!“ odgovori Mustafa z namero, da do dna izkusi starko, dasi jej je veroval neumno, fanatiški vsako njeno besedo.

„Eh, tedaj to laže... ali ne, ne... glej, to je resnica, a ti lažeš!“

Mustafa se prestraši; dà, zares, starka prav zadeva.

„Pa, kojo misliš, da ljubim?“

„Eh, kojo? Deklico. Pa lepo, pa mlado, ali tuje vere“.

„Čarovnica!“

„Eh, eh... glej, pa Boga mi“.

„Kaj?“

„In ona kakor da — “

„Ljubi mene?“

Starka molči in gleda v dlan.

„Govori!“

„Ne. Nečem“.

„Moraš!“

„Pusti me, junak!“

„Nečem!“

„Pusti me“ —

„Ne, dokler ne slišim vsega!“

„Tukaj ti nekaj pravi v večnih resnicah, — ako hočeš najprej to slišati in pristaneš na ukaz teh večnih besedij, potem ti hočem to povedati! Gledaš me sumljivo! He, he, he, neumni junak! To ne more lagati!“

„Pa, kaj je?“

„Zakolni se, da boš molčal in da izpolniš!“

„Eh, jaz vem, kaj je to!“

„Potem idi“

„Tedaj dobro: zaklinjam se!“

„Hodi bliže. Vidiš to progo, koja k palcu vleče, ta pomeni: boš velik gospod. Ta, katera se spušča k mezincu, pravi: zamenjaš gospodarja“.

„Starka!“ in Mustafa se je ves stresel.

„A ta, ki se križa, pravi: ljubiš strastno, srčno. Ta pa, ki gre h kazalcu, pravi: tudi ona tebe ljubi. Ta krog pa, podoben Salamonovi premodri črti, pravi: Jelida!“

„Jelida! . . . Strašna vedeževalka! v resnici, ti govoriš božanstvene besede!“ . . .

„Čuj dalje. Ali ta, ki se zvija okrog vseh teh progic, pomeni: reši Zorko Srbinjo. . .“ pazi, da jeden tujec, kateri se ti hoče javiti, pride tisti čas k tvojemu gospodarju, ko tam ne bo nikogar, ko bo tišina“ . . .

„A! Zanjka! Goljufija!“ . . .

„Nečeš? — A ti idi!“

Mustafa je molčal. Globoko se je zamislil, pa diha težko. . . obupno. . .

„Zakaj ne greš?“

„Govori dalje!“

„Po tem sestanku moraš ti ubiti svojega gospodarja!“ . . .

Mustafa se je stresel, a starka je uprla vanj svoji očesi pa opazovala upliv svojega vedeževanja.

Mustafa se je skrčil; dihal je hitreje in hitreje; zrak mu je bil težak, a očesi ste se mu razširili. Tresel se je po vsem telesu.

„No, kaj ti je?“

„Ubijem te! Nesrečnica!“

„He, he, he. . . a gospodstvo, a slava! A ljubezen, a Jelida!“

„Ah, strahota, strahota!“ . . .

„Idimo k vedeževalki, vedeževalki!“ upilo je ljudstvo zunaj, a Mustafa se zdrami.

„Hodi sedaj! Čuj! Ves ta svet hoče slišati tvojo sodbo“.

„Vedeževalka. . . kak plamen si mi vrgla v to srce, v to dušo!“

„Hodi in — izvrši! Sodba je sodba in jaz ne morem proti njej prav nič!“

„Ako mi lažeš? Ako jaz propadem?“

Starka je molčala.

„Govori!“

„Sodba je sodba! Idi!“

„Veruješ zares in je tukaj zapisano, da prav jaz zamenjam gospodarja?“

„Je!“

„In da bo Jelida moja?“

„Dà!“

Dolgo sta molčala. Starka je dosegla popolno zmago in uspeh, a Mustafa se je bojeval s svojo vestjó! Nazadnje skoči, stegne se, poravna život in zavpije starki obupno, strahovito:

„Dobro! Vse hočem napraviti!“

Starka se je smehljala, a na ta smeh stopila sta v sobo Radivoj in Jelida.

„Si li vse slišal?“

„Vse.“

„Si li zadovoljen?“

„Dà!“

„Samo na delo. On mi že naznani, kedar ti bo treba iti k svojemu bratu po očetu, kedar bo treba, da vidiš Alaj-bega“.

„Dobro, mati!“

„Skrij se sedaj. Vidiš, da hoče ves ta svet s silo vstopiti. Hili in čakaj!“

Radivoj se umakne, a tudi Jelida, katera je skrivno zapustila hišo in vse te skrivnosti povedala starki.

Prihajali in odhajali so zapored od starke, srebro je žvenketalo, starka je vedeževala, a čudno je, kakó je sedaj vsak zadovoljen s svojo sodbo odhajal iz sobe. . .

Tudi Jelida se je sedaj po stezi hitro napotila k hiši. . .

Burna in strašna noč.

Nikjer zvezde, nikjer meseca, a veter je strašno pihal ter metal opeko s streh na tla.

Alaj-beg je sedel na blazini ter željno upiral pogled na sobina vrata. Pričakoval je nekaj, kar se ga je posebno tikalo, pričakoval je in drhtal. . . pričakoval je — Zorko.

Ni dolgo trajalo. Težke zavese so se razgrnile, a stari Ibrahim vstopil je z Zorko.

Kako lepa je bila Zorka v tem strahu, kako blaga, kako bleda, kako sramožljiva, pa vendar hrabra.

„Idi Ibrahim“. . .

„Ne, ne, gospodar, naj ostane tukaj“, reče Zorka. „Saj pojdem zopet nazaj“ —

„Idi! Idi!“ . . .

Ibrahim ne čaka dalje, odide.

Zorka se vsa strese.

„Ne plaši se, lepi otrok; ti, tako lepa, kakor zarja, ti, tako mila, kakor duh prave vrtnice, ne

smeš ostati tudi zanaprej neznatna, slaba... posebne sobe mojega harema boš ti krasila: gospodarica moja in vsega mojega bodeš ti, hurija*) sedmega neba!“

Zorka pogleda obupno navzgor, iskajoč nebo in — Boga!

„Hodi sem... glej, sedi k meni... tu imaš prostor. — Ne ganeš se? A, tedaj grem, vidiš, jaz k tebi“.

Alaj-beg vstane in gre k Zorki. Ona je vstrašena planila do vrat, no, te so bile zaklenjene; Zorka zavpije, poklekne ter vzdigne sklenjeni roki k paši in tresoče, kakor v mrzlici, izgovarjala je te besede:

„Boj se Boga! Usmili se me, te prosim klečeča!“

„Neumnica, neumničica moja“, reče jej paša in jo prime za tresoči roki.

Zorka se strese. Z očmi je iskala okoli, da bi ugledala kako stvar, s katero bi ubila sebe, ali pašo in s tem se ubranila zverskih, strašnih naskokov pašinih; no, bilo ni ničesa, a Alaj-beg imel je čvrsti roki. Stegnil jej je z jedno roko obe njeni sklenjeni roki, a z drugo objel jej je stas, ta lepi, vitki stas, pa jej je milostljivo žvrgolel... pa jo je poljubljal... miloval...

Zorka se je branila z vso silo deklinške, mladostne moči, upila je, klicala na pomoč, a ni bilo

*) Nepojmljive lepe deklice v turškem raju, koje bodo zveličanim stregle, jih kratkočasile ter razveseljevale.

nikogar, na vse to odgovarjal jej je paša s poljubci in milovanjem...

Burja narašča...

Zorka se je obupno branila, ona je gledala, da na koji-koli način zadá sebi ali Turku smrt. Ona se ni samo branila, temveč je skočila k oknu, da skoči doli; pa, ko jo paša ujame, plane ona va-nj, kakor ranjena levinja!

Paša se je obupno, silno branil. Ali onih dveh čvrstih, okoli vrata zvitih rok ni mogel odtrgati. Ti roki ste ga stiskali čedalje trdneje in paša na jedenkrat očuti, da nima zraka, da se duši... davi...

Kakor ranjen lev skoči z vso silo, pa zgrabi svojo žrtev kakor neumen z obema rokama za vrat. Roki ga ne puščati. A tudi on stiska zmeraj bolj in bolj in za malo časa občuti, kako oni roki okoli njegovega vrata popuščati, slabiti...

Izdahnila je Zorka... On jo je zadušil!...

Kadar je bilo vse zvršeno je paša pritekel ter razbil okno, da se nadiha čistega zraka... obrne se še-le in vidi, kaj je napravil.

„Mrtva je“, zašepeta tiho. „Mrtva, in še tako lepa!“...

* * *

Skozi gosti mrak približevala se je jedna senca k pašinemu dvoru. Po stopinjah hitro za njo korakala je druga.

„Pst! Mustafa!“

„Kdo je?“

„Jaz. Jelida!“

„Jelida! Ti! Pa kam greš in kaj hočeš?“

„Kar ti, ljubček moj!“

„Idi nazaj, idi.“

„Ne. Pred nekoliko urami odpeljal je Ibrahim Zorko k paši, pa je še sedaj ni nazaj. Šla sem, da te poiščem. Reši jo. Bog ve, kaj je ž njo. Videla sem te, da si se napotil sem in šla sem za teboj“.

„Kaj, ali je ona pri paši?“

„Dà!“

„Hodiva. Rešiti jo hočem!“

In prav tedaj, ko je paša razbil okno, prišli ste k dvoru ti dve senci. Ali, ko zagledati ta prizor, reče Mustafa nehoté.

„Ni dobro!“

Brzo sta šla gori. Od zadej, skozi poznane sobe Mustafove prikradla sta se do same sobe pašine, kjer se je dogodilo ono grozno zločinstvo.

Malo, da Jelida ni zavpila, a Mustafa, morda prvič v življenju, strese se od strahu.

Jelida se je zgrudila. Nakrat odleti, kakor blisek! Mustafa je gledal Zorko mrtvo, kako še z razpuščenimi lasmi, debelima očesoma in razširjenima rokama leži na podu, a paša stal je tik nje, pa se mu obraz krčevito raztezal, a očesi bliskali.

„Sedaj je prilika!“ pomisli Mustafa.

Burja je zmeraj silnejša. . . Ves pašin krasen, lesen dvorec se je zibal! . . .

* * *

„Nesreča! Nesreča! Nesreča!“ . . . zajeci Jelida in pade na vedeževalkin prag.

„Kaj je?“

Jelida je v omotici. Ničesa ne ve. Noge so jo zapustile. Nima več moči. Letela je, kakor najhujši arabski jahač. Dihanje jej jenja. Padla je v omotico.

Drgnili in polivali so jo z vodo, ali ona ni prišla k sebi.

„Mora biti veliko hudo“, pravi starka Radivoju.

„Vidiš, že prihaja k sebi!“ Dodá Radivoj.

„Le. . . ti. . . tam. . . mrt . . . va. . . ah. . . moje srce“. . .

„Kaj, kje?“ zavpije Radivoj.

„Dvor. . . pa. . . šin. . . ubil je. . . i. . . di. . . ma. . . ščuj. . . jo“. . . In ničesa več se ni slišalo. Jelida se je strašno krčila in zvijala, učasih jej je srcé bilo brzo in slišno, a včasih ni niti dihala. . .

Krči v srcu.

„Ah!“ zavpije Radivoj! In leti naravnost k pašinému dvorcu.

„Jelida. . . dete moje“ — govorila je starka tiho, ali Jelida ne govori.

Ona se še parkrat stegne, odpre silno oči in usta in — zamolči za vedno; umrla je.

Bila je močne in burne krvi, to hitro, prehitro dirjanje od dvora do vedeževalke in Radivoja, da jima naznani dogodek, uzročil jej je krče in kap v srce, in ona, sirota, umré; osvobodi se vsih želj, vsih muk, vse svetne pokvarjenosti!

Vendar je bila poštena duša ta Jelida, a njena pokvarjenost vpiše naj se za greh društva...

Čarovnica je pokleknila zraven nje, pa jo je poljubovala, pa je jokala, pa molila Boga...

* * *

„Kdo je?“

„Proč, na stran!“

„Stoj! kdo gre?“

Tako so vpile straže tistemu, kateri leti kakor ta burja, ki ravno sedaj najbolj divjá.

Radivoj ni poznal tajnih izhodov iz pašinega dvorca in drevoreda, pa se je napotil naravnost. Straža ga je zadržavala, no drugemu, kateri ga je povpraševal, odleti glava in jatagan (velik nož) je napravil, da mu še glas ni prišel iz grla.

Še enkrat:

„Kdo gre!“

In še enkrat se zablišči jatagan in ta zadnji glas pomolči za vedno.

V dvorcu je tekanje. Cel dvor je obkrožen z vzbudivšimi se domobranci in vojsko.

„Kaj hočem delati? Da poginem in da se mu ne maščujem? Ako udarim med nje, neumno poginem brez maščevanja! Glej, koliko jih je!“ . . . tako je šepetal Radivoj. Pa se potem domisli:

„Ne. Tako hočem!“ . . .

Gori se svetlé okna. Pa od silne burje, kakor da vžgane sveče trepetajo, kakor da tudi celó tje prihaja strašni veter.

Mustafa je gori. On neče še izvršiti svojega dela. — Množtvo jih je. Molči in pomaga pri preoblačenju mrtvega telesa Zorkinega.

Prinesli so jo celó do vrat k Ibrahimu, da jo jutri pokoplje.

Vrnil se je paša, age in ostali.

Paša se boji. . .

„Ostanite tukaj vsi. Lezite in spite po mojih sobah“.

V trdnem snú očutili so, da jih nekaj duši. In glej, ogenj! Besna nevihta širila je ogenj vedno bolj. . . in bolj — a stari les v poslopju prasketal je, kakor smodnik, in predno je kakemu prišlo na pamet, da se reši, zgrmi s strašnim ropotom vsa streha in pokrije čez petdeset mrličev, med njimi Alaj-bega in Mustafu. . . .

* * *

Po vijočem se potu hitel je jeden človek z bremenom na ramenu in s konjem zraven sebe, katerega je vodil, a na konju je nekdo sedel.

Burja je besnela, no, čista, brez dežja, brez megle; ta je prisilila zarjo.

Ti potniki so bili: Radivoj z mrtvo Zorko na plečih, a na konju je sedela starka — čarovnica.

Po stranskih stezah potovala sta po dnevu, a po noči rabila sta pot.

Ni dolgo trajalo. Prišla sta do zaželjenega mesta. Poljuboval je Zorko in jokal se, kakor otrok, pa jo je potem zakopal tik očeta. V njegovi sta vasi, ali v vasi njegove mladosti. Vsi so se veselili. Že zdavno je odšel, a junak je Radivoj, pa ga prav sedaj potrebujejo.

Ustaja je!

Vse ustaja, veliko in malo na prisvajače belgrajske. Srbi niso hoteli trpeti te nesreče.

Vsi so udarili v krvavi boj! Radivoj bil je prvi.

On je malo osivel; grdega pogleda vzbiljen, junak, — oči so se mu zaiskrile, kakor najhujši ogenj, ko mu je kdo imenoval Turka.

Boril se je, kakor lev; a ljubil je in smilila se mu je vsaka sirota.

„Jaz bi mogel biti srečen, pa, glej, kako sem strašno nesrečen! Tako nesrečen, kakor nihče na svetu; duša mi je zakopana, moja Zorka; — a, to, kar mi je še ostalo, to je srcé, koje je trši nego kamen, pa se neče razpočiti, ali tudi njemu gotovo napravi krogla konec!“ . . .

Zmagali so osvajači, zmagani narod vrne se nazaj. „Hatimerif“ carski je izdan in milost sultanova razprostrira se neizmerno na srbsko rajo.

Vračajo se mnogi, — ali Radivoja ni. —

Čakali so mnogi... šteli dni, tedne, mesece, ni ga, pa ga ni!

Nekega dne pride njegov drûg in prinese njegove toke (srebrne plošče na prsih) in dá jih edinemu nesrečnemu ostanku njegove rodovine, starki — čarovnici.

„Tu imaš toke unuka, junaka Radivoja! Umrl je. Boril se je slavno. Pozdravlja tebe in — grobe svojega življenja!“

Starka je zijala. Prvič ni razumela ničesar. Gledala je v mladega junaka, pa ničesar ni razumela. Prijela je toke, pa jih je poljubila...

„To obesi moj unuk, moj Radivoj, kadar pride domov“...

„Umrl je tvoj Radivoj!“...

„Ne... ne... ti se motiš! Pride že on neki dan; on je dober!... Pa me popelje sebój... Ti tega ne veš“...

„Sirota!“...

Starka se je zagledala pred se, a vsi so jo gledali kakor z usmiljenostjo, ker je obnorela od starosti, nekaj od strašne žalosti in pretrpljene nesreče...

Vendar so bili trenutki, ko je znala za-sé, te trenutke rabila je ona za sokolenje srbskih vi-

tezov, budila je narod, pripovedovala trpljenje in muke, katere trpe Srbi od Turkov; prerokovala je večno odrešenje in svobodo v kratkem.

In glej: po dolgih letih oglasi se v togu in dobravi, oglasi se od neba do zemlje, oglasi se v sredini junaškega srbskega rodú glas, glas, kateri je bil strašen, kakor trobenta strašne sodbe, a lep kakor slavčev glas, mil kakor kos kruha in vrč vode lačnemu in žejnemu, glas:

„Svoboda ali smrt!“

In razvije junak zastavo svobode in — Srbija bila je svobodna.

* * *

„Hočeš li z menoj?“

„Hočem, kako bi ne šel, saj to je spremstvo starke našega junaškega Radivoja!“

In spustili so prost, lesen, nebarvan zaboj v izkopano jamo in pop (pravoslaven duhovnik) odpoje:

„Večnaja pamjat“

In stotina rok meče zemljo v grob s šepetanjem: „Bog se usmili duše!“ . . .

Zasule so se vse reve, vse nevolje, vsa zlá; a duh, vzdržljiv ta duh gre v vesoljnost, v brez-krajnost, v neumrlost, da tam pové svojim:

„Doživela sem s v o b o d o lepe Srbije!“ . . .

~~~~~

Tri smrti.

Pripovedka grofa L. N. Tolstega; iz ruščine poslovenil Podravski,

I.

Bila je jesen. Po veliki cesti sta drdrali dve kočiji. V prednji sta sedeli dve ženski. Jedna je bila gospá, suha in bleda. Druga — sobarica polnega života in rdečega lica. Kratki pristrizeni lasjé so se ji vsipavali izpod belega klobuka, rdeča roka v raztrgani rokavici jih je urno pospravljala. Visoke prsi, pokrite s toplim robcem, so dihale zdravja; bistre črne oči so se ozirale skozi okno po ubegajočem polju, pa zopet plašno zrle na gospó in po kotih kočije. Sobarici pred nosom se je gugal gospejin klobuk, obešen na mrežo; na kolenih ji je ležal majhen psiček; nogé so se ji ribale ob škatljicah, napolnenih s perjem in steklenino, ki so ležale v kočiji ter potihoma bobnale.

Gospa sklene roki na kolenih, zapré oči, guga se polahkoma na blazinici, naslonjeni za njenim hrbtom; obraz se ji nagubanči, na kar prične zamolklo pokašljevati. Na glavi je imela belo ponočno čepico, skrbno zavezano s plavim trakom pod brado. Drugi trak, enake barve, segajoč pod čepico, je držal njene sivkaste, nenavadno gladko počesane lase, toda bilo je nekaj suhega, mrtvega na polti pod tem obsežnim trakom. Uvenela, nekoliko zarumenela koža, je le medlo pokrivala nežne in krasne poteze obraza; bila je rdeča na licih in čeljustih.

Ustnice so bile suhe in nemirne, redke trepalnice se niso vihale, in plašč za potovanje se je zbiral v gube na upadlih prsih. Navzlic temu, da je imela oči zaprte, kazala se ji je na licu utrujenost, nemirnost in trpljenje.

Sluga, oprši se na svoj sedež, je dremal na kozlu; poštni kočijaž, drzno kričeč, je podil zapreženo četvorico konj, ozirajoč se časih po drugem kočijažu, isto takó kričečim za njim na kočiji. Na mehki in blatni cesti so puščala kolesa za seboj enakomerno širok sled. Nebó je bilo temno in hladno; neprijetna megla se je vlegala na polja in cesto. V kočiji je bilo soparno. Bolnica pobesi glavo vznak ter polagoma odpre oči. Velike oči so se ji lesketale ter bile prekrasne, temne.

„Zopet“, je dejala, nervozno odrivajoč s krasno suho roko dolnji del sobaričinega plašča, komaj se dotikajočega njenih nog, in usta se ji bolestno stisnejo. Sobarica je z obema rokama zgrabila plašč, dvignila se na krepkih nogah, pa se zopet vsedla. Sveže njeno lice se je zalilo z jasno rdečico. Prekrasne, temne oči bolnice so dihtivo spremljale vsako njeno gibanje. Gospá se je uprla z rokama ob sedež ter se tudi hotela dvigniti, da bi mogla sesti više, toda moči so jo zapustile. Usta so se ji skrivila in vse lice je pokazalo izraz zlobne ironije: „Ko bi mi vsaj pomagala!“ . . . — „Oh, ni treba! Jaz morem sama, bodi samó takó dobra ter ne pokladaj mi za hrbet svojih culj!“ . . . — „Rajše se me ne dotikaj, če ne znaš!“ Gospá je zaprla oči in, vnovič urno dvignivši trepalnice, pogledala sobarico. Sobarica, gledajoč jo, si je grizla spodnjo ustnico. Globok vzdihljaj se izvije iz prsij bolnice, toda ta dolgi vzdihljaj se je spremenil v kašelj. Obrnila se je, nagrbančila čelo ter prijela se z obema rokama za prsi. Ko jo je kašelj pustil, je

vnovič zaprla oči in sedela nepremično na svojem mestu. Kočija je pridrdrala v vas. Sobarica je izvlekla debelo roko izpod odeje ter se prekrižala.

„Kaj je to?“ upraša jo gospá.

„Postaja, milostljiva gospá“.

„Čemu se križaš, uprašam te?“

„Cerkev, milostljiva gospá“.

Bolnica se obrne k oknu ter se jame počasi križati, gledajoč z velikimi očmi veliko vaško cerkev, mimo katere je drdrala kočija.

Pred postajo se kočiji ustavite. Iz druge pridea soprog bolne žene in zdravnik.

„Kakó se počutite?“ upraša zdravnik, tipajoč bolnico za žilo.

„Nú, kakó je, dušica, ali nisi trudna?“ upraša mož po francoski. „Hočeš li izstopiti?“

Sobarica, pobravša prtljago, se je stisnila v kôt, da bi jih ne ovirala v razgovoru.

„Nič mi ni, kakor po navadi“, odvrne bolnica. „Iz kočije ne pojdem“.

Soprog postoji za trenutek, na to pa otide v čakalnico. Tudi sobarica je zapustila kočijo ter smuknila skozi vrata.

„Če mi je slabo, radi tega še ni treba, da bi vi ne obedovali“, odvrne lahno se smehljaje bolnica zdravniku, ki je stal pri oknu.

„Nihče se ne briga zá me“, je dostavila sama zá se, ko je odstopil zdravnik s počasnimi koraki od nje ter zdirjal po stopnicah v čakalnico. „Dobro se imajo, zato so takó malomarni. O moj Bog!“

„Nú, kaj poveste, Edvard Ivanovič?“ upraša soprog veselo si maneč roké, ko vidi priti zdravnika. „Ukazal sem prinesiti kovček z vinom, kaj mislite o tem?“

„Mogoče je“, odgovori zdravnik.

„Nú, kaj pa ona?“ upraša vzdihujé soprog z zamolklim glasom ter dvignivši ledija.

„Rekel sem, da ne pride v Italijo, Bog daj, da srečno dospé v Moskvo, Zlasti v takem vrenu.“

„Toda, kaj hočem? Oh, moj Bog, moj Bog!“ — In soprog si zakrije lice z rokami. „Daj sém!“ reče nosilcu, ki je prinesel kovček z vinom.

„Bilo bi bolje ostati doma“, odvrne zdravnik, stisnivši z rameni.

„Recite mi, kaj mi je bilo početi?“ oglesi se soprog. „Saj sem storil vse, da bi jo pridržal; govoril sem ji o denarjih razmerah in o otrocih, katere morava zapustiti, o mojih zasebnih stvaréh — toda ona ni hotela slišati ničesar. Dela samó načrte, kakó bo živela v tujini, kakor bi bila že zdrava. Žalostno, težavno, toda kaj hočem? Pojasniti ji njen položaj, značilo bi toliko, kakor jo umoriti“.

„Saj je ona že mrtva, vi morate to znati, Vasil Dimitrijevič. Človek ne more živeti, če nima pljuč in pljuča ne zrastejo v drugič. Moja in vaša skrb bodi to, oslajšati ji kolikor mogoče njene poslednje ure. Tudi duhovnika bi bilo treba“.

„Oh, moj Bog, predstavite si moj položaj, spomnite se njene poslednje volje!... Naj se zgodi, kar hoče, tega ji jaz ne rečem. Saj vi veste, kakó dobra je“...

„Vendar poskusite jo pregovoriti, naj ostane, dokler je še takó mrzlo“, reče zdravnik, pomeljivo prikimujoč z glavo, „kajti na poti utegne biti slabo“...

„Aksjuša, ej Aksjuša!“ klicala je nadzornikova hči, ovijajoč okolo sebe ruto in vrteč se na zakotnih stopnicah; „pojdive gledat Širkinsko gospó; pravijo, da se radi bolezní v prséh odpelje

v Italijo. Jaz še nikdar nisem videla, kakó izgledajo oni, ki bolehajo na sušici“.

Aksjuša skoči na prag in obé, prijemši se za roké, zdirjata pred vrata. S tihimi koraki se približata kočiji ter pogledata skozi odprto okno. Bolnica se obrne proti njima; ko pa opazi njiju radovednost, nagrbanči čelo ter se obrne v stran.

„Bo-og“, reče nadzornikova hči, urno se obrnivši na stran; „kakó krasna je bila in kaj je ostalo sedaj? Ej, groza! Ali si videla Aksjuša?“

„Ej, kakó je suha!“ pritrudi Aksjuša. „Pojdive, zakaj mrzlo je. Vidiš“, nadaljuje, „jaz je poprej nisem poznala, toda vsekako mi je je žal, Marica!“

„In kakšno blato“, odgovori Marica in obé sta dirjali nazaj za vrata.

„Očividno, strašna sem“, mislila si je bolnica. „Da bi le kmalo prišla za mejo, tam se precej popravim“.

„Nú, kakó se počutiš, moja duša?“ reče soprog, stopivši h kočiji ter žvekajoč nekaj v ustih.

„Vedno eno in isto uprašanje“, pomisli si bolnica, „toda on je“.

„Le takó“ spregovori skozi zobé.

„Véš, moja duša, jaz se bojim, da se ti ne shujša od potovanja v tem vremenu in tudi Edvard Ivanovič govori to. Se li vrneva?“

Ona je srdito molčala.

„Vreme se zboljša, pota postanejo lepša in tudi ti bi se ne počutila takó slabo. Potem bi šli vsi skupaj“.

„Odpusti. Ko bi te poprej ne bila ubogala, bila bi sedaj v Berlinu in že popolnoma zdrava“.

„Kaj hočeva, moj angelj, saj véš, da ni bilo mogoče! Toda sedaj, ko bi še počakala kak mesec, bi se ta čas popravila, jaz bi dokončal svoje stvari in tudi otroke bi vzela seboj“...

„Otroci so zdravi, toda jaz nisem“.

„Toda spoznaj vsaj, moja duša, da v tem času, če se ti hujša na potovanju... takó, vsaj domá“... .

„Kaj domá?“ odvrne pikro bolnica. Toda beseda umreti jo je prestrašila in radovedno je uprla svoj pogled v možá. On pa je pobesil oči in molčal. Usta bolnice so se bolestno zakrivila in solzé so ji pritekale iz očij. Soprog si je zakril lice z robcem ter tiho odšel od kočije.

„Ne, jaz pojdem“, je dejala bolnica, dvignivši oči proti nebu, sklenila roki ter jela šepetati pretrgane besede. „Moj Bog, čemu, čemu?“ je dejala in solzé so se ji vedno huje lile iz očij. Molila je dolgo in vneto, toda v prsih jo je nekaj tiščalo in bolelo; na nebu, po polju in cesti je bilo temno in mračno in ta jesenska megla se je kar sipala na cestno blato, na strehe, na kočiji in kožuhe kočijažev, kateri, pogovarjajoč se z močnimi, veselimi glasovi, so mazali jermene ter zapregali konje v kočijo . . . . .

II.

Konji so bili upreženi, toda kočijaž je odlašal — šel je v družinsko sobo. V sobi je bilo vroče, soparno, temno in dušljivo po vonjavi novo pečenega kruha, zelja in ovčjih kož. Nekoliko kočijažev je bilo v sobi; kuharica je hodila okolo peči, na kateri je ležal bolnik, zavit v ovčje kože.

„Svak Hvedor!“ je dejal mladenič - kočijaž v kožuho, z bičem za pasom, stopivši v sobo in obrnivši se k bolniku.

„Čemu ti, bedak, kličeš Fedka?“ oglosi se jeden od kočijažev; „glej, na vozu te že čakajo“.

„Rad bi si izposodil njegove škornje, svoje sem raztrgal“, odgovori mladenič, pogladivši si

lase in ravnajoč rokavice za pasom. „Ali spi? Hej, svak Hvedor?“ ponovi ter stopi bliže k peči.

„Kaj hočeš?“ čuje se slab glas in suho lice se sklone s peči. Široka, shujšana in obledela, kosmata roka je vlekla dolgo kmečko suktnjo na rame, pokrite z umazano srajco. „Daj mi piti, brate; kaj hočeš?“

Mladenič mu poda kupico z vodo.

„Nu, kaj, Fedko“, pravi stopivši bliže, „ti brzkone ne potrebuješ novih škorenj sedaj; daj jih meni — saj ne boš več tlačil trave“.

Bolnik, uklonivši utrujeno glavo nad leskečo kupico in namočivši redke, pobešene brke v tekočino, je poželjivo pil hladno vođo. Brado je imel poraslo z debelimi dlakami; globoko udrte in medle oči so se le s težavo dvignile ter pogledale mladeniču v lice. Odstranivši vodo, je hotel dvigniti roko, da bi si obrisal mokri ustnici, toda ni mogel. Molčeč in teško sopeč je zrl mladenču naravnost v oči ter zbiral moči.

„Nemara, da si jih že komu obljudil?“ reče mladenič in takrat te zamán nadlegujem. Toda, na dvorišču je mokro, moram se podati na delo, pa sem si mislil, čaki, od Fedka si izposodi škornje — njemu nemara niso potrebne. Mogoče, da jih sam potrebuješ, povej?“

V prsih bolnika se je jelo nekaj prelivati in vreti; sklonil se je, na to ga je jel mučiti dušljivi kašelj.

„Kakó bi jih potreboval!“ vmeša se nepričakovano in srdito v razgovor kuharica, „saj je sedaj že drugi mesec, odkar ne zleze več s peči! Glej, kakó kašlja; meni sami je hudo pri sreću, ko ga samó čujem. Čemu so mu škornje? V novih škornjih ga vendar ne pokopljejo... Pa tudi čas je že, Bog mi odpusti grehe! Bilo bi potrebno, pre-

nesti ga v drugo sobo, toda kam? Čujem, da imajo v mestu bolnišnice; tukaj nam je zasel ves kôt in prazniki se bližajo! Nikjer ni prostora, ker je treba vse kôte počediti!“

„Ej, Serega, pojdi, gošpôda te čaka!“ zakliče skozi vrata poštni načelnik.

Serega je hotel oditi, ne čakaje odgovora, toda bolnik mu je dal z očmi znamenje, da mu hoče odgovoriti.

„Le vzemi škornje, Serega“, je dejal, ko je potlačil kašelj in si nekoliko oddahnil. „Toda čuj, kupi kamen, kadar umrem“, je dostavil hripajé.

„Hvala ti, svak! Torej jih vzamem in kupim kamen“.

„Ali ste čuli, fantje?“ je še s težavo uprašal bolnik, sklonil se znovič in jel kašljati.

„Dobro, čuli smo“, odgovori jeden kočijažev. Pojdi, Serega, pa se vsedi, kajti načelnik že zopet gre. Širkinska gospá je bolna“.

Serega urno sezuje svoje raztrgane, nepri- merno velike škornje ter jih vrže pod klop. Nove škornje svaka Fedora so se mu prilegale, kakor vlite, in Serega jih je zadovoljno gledal, ko je šel ž njimi h kočiji.

„Škornje so jako dobre! Daj, da jih namažem“, je dejal kočijaž z mastjo v roki v hipu, ko je Serega, plezoč na kozla, vzal vajeti v roke. — „Ali so bile zastonj?“

„Mar mi jih zavidaš?“ odgovori Serega, dvignivši se in zamotavši si okrog nog pol kožuha. „Naprej! Moje so!“ zakliče na konje, mahne z bičem in obé kočiji sta vkupno s popotniki in kovčki, pokriti z jesensko meglo, nakrat zdrdrali po mokri cesti.

Bolni [kočijaž je ostal v soparni sobi in na-

kašljavši se dovolj, obrnil se na drugo stran ter utihnil.

Ljudje so do poznega večera hodili v sobo, odhajali iz nje, obedovali — toda bolnika ni bilo slišati. Predno so odšli spat, stopi še kuharica na peč ter mu vrže na noge kožuh.

„Ne jezi se ná - me, Nastazija“, spregovori bolnik, „kmalo se ti umaknem s kôta“.

„Dobro, dobro, kaj, to ni nič“, zamomlja Nastazija. „A kaj te boli, svak, povej?“

„Vse znotraj me boli. Sam Bog vé, kaj je to?“

„Gotovo te tudi grlo boli, kadar kašljaš?“

„Vse me boli. Moja smrt je prišla — to je to! Oh - oh - oh“... — zastoka bolnik.

„Nogé si pokrij, takó“, reče kuharica ter poklada nanj kožuh in potem zleze s peči.

Po noči je v sobi le medlo svetila nočna svetilnica. Nastazija in deset kočijažev so glasno hropeč spali na tleh in po klopéh. Samó bolnik je slabo stokal, kašljal in se obračal na peči. Proti jutru je popolnoma utihnil.

„Čudno, kaj se mi je sanjalo“, je dejala kuharica, sprebudivši se o svitu. „Videla sem, da je svak Hvedor zlezel s peči in šel drva sekati. Daj, pravi, Nastazija, jaz ti napravim drv. Jaz pa sem mu rekla: Kakó boš neki ti sekal drva? Toda on pograbi sekiro in jame sekati urno, da so kar trske okrog letele. Kaj govorim, ti si bil vendar bolan? Ne, pravi, jaz sem zdrav, in ko se zdani, spopal me je strah, da sem zakričala in se zbudila... Če le ni umrl? ... Svak Hvedor, svak!“

Fedor se ne oglasi.

„Če le ni umrl? Treba je iti pogledat“, reče jeden sprebudivših se kočijažev.

Kosmata roka, ki je visela s peči, bila je hladna in bleda.

„Treba je iti povedat načelniku. Zdi se mi, da je umrl“, reče kočijaž.

Fedor ni imel sorodnikov — bil je od daleč. Druzega dne so ga pokopali na novem pokopališču za gajem in Nastazija je nekoliko dnij pripovedovala vsem svoje sanje in o tem, kakó se je ona prva pobrinila za svaka Fedora.

III.

Prišla je pomlad. Po mokrih mestnih ulicah, med poblatenim ledom so se stekali potoki, za plotom so drevesa poganjala popke in njih veje so se močno gugale od svežega vetra. Z ozračja pa so padale in kapljale prozorne kapljice. . . Vrabcí so neprestano čvirikali in letali semtertje s svojimi kratkimi krili. Na soléni strani, na plotih, hišah in drevesih se je vse gibalo in svetilo. Radostno in pomlajeno je bilo vse na nebu in na zemlji in v srcu človeka.

V jedni glavnih ulic, pred veliko gosposko hišo je bila nastlana sveža slama; v hiši je bivala ista umirajoča bolnica, ki se je toliko žurila preko meje.

Pri zaprtih sobinih vratih sta stala: soprog bolnice in neka stara gospá. Na naslonjaču je sedel duhovnik, pobesivši oči in držeč nekaj zavitega v epitrahili. V kôtu, na zofi, je ležala starka, mati bolnice, ter bridko jokala. Pri njej je držala sobarica v roki bel obrisač, čakajoč, kedaj starka neha jokati, in seže po njem; druga je drgnila z nečim starki senci ter ji pihala pod čepico na sivo glavo.

„No, Kristus bodi z vami, moja draga“, je dejal mož postarani gospéj, stoječi ž njim pri vratih; „ona ima tako zaupanje do vas, vi takó znate govoriti ž njo. Pojdite, golobica, pripravite jo k tena“. Že je hotel odpreti vrata, toda se-

strična ga je zadržala, pritiskajoč si večkrat robec k očém ter se naposled zravnala.

„Sedaj se mi zdi, se ne pozna, da sem jokala“, je dejala, odprla vrata in stopila v drugo sobo.

Mož je bil omamljen ter očitvidno ves pobit. Namenil se je iti k starki, toda komaj je prestopil nekoliko korakov, se je obrnil ter, prehodivši izbo, približal se duhovniku; pogleda ga, pomigne z rameni ter vzdihne. Gosta brada, v kateri so se srebrile bele niti, se je tudi dvignila kvišku in zopet pobesila navzdol.

„Moj Bog, moj Bog!“ zakliče soprog.

„Kaj hočemo?“ odvrne duhovnik in znovič dvigne kviško ter pobesi brado.

„Tudi mati je tukaj“, reče v obupnosti mož.

„Ona tega ne prenese! Vsaj takó ljubiti jo, kakor jo ljubi ona. . . jaz neznam. Ko bi vi oče poskusili jo pomiriti in jo pregovoriti, naj gre odtod“.

Duhovnik ustane ter stopi k starki.

„Resnica, materno srcé nihče ne more oceniti“, reče, „toda Bog je usmiljen“.

Starko je zgrabil krč.

„Bog je usmiljen“, nadaljuje duhovnik, ko se je nekoliko pomirila. „Jaz vam povem, v moji župniji je bil neki bolnik, še hujše bolan, nego je Marija Dimitrijeva; in kaj? Priprosti meščan ga je v kratkem času z zelišči ozdravil. A sedaj je ta meščan v Moskvi. Pravil sem že o tem Vasilu Dimitrijeviču; lahko poslušate... V najskrajnejšem slučaju bila bi to vsaj tolažba za bolnico. Bog vse premore“.

„Ne, ona ne more več živeti“, spregovori starka. „Namesto mene hoče Bog vzeti njo“. In zopet se je polasti krč, da je zgubila zavest.

Soprog bolnice si zakrije lice z rokama ter zbeži iz sobe.

Prvo bitje, katero je srečal na mostovžu, je bil šestletni deček, loveč mlado dekletce.

„Ali ne ukažete peljati otroka k materi?“ uprašala je pestunja.

„Ne, noče jih videti. To jo preveč razžalosti.“

Deček za trenutek postoji ter radovedno ogleduje očetovo lice, potem pa skoči na noge in veselo kričaje zdirja dalje.

„Glejte jo, vrano, oče!“ zakliče deček in kaže na sestro.

Med tem je v drugi sobi sedela sestrična pri bolnici in z lepimi besedami se trudila, obrniti njene misli na smrt. Zdravnik je pri drugem oknu mešal pijačo.

Bolnica, v beli suknjici, obložena z blazinami, je sedela na postelji in mirno gledala sestrično.

„Oh, moja draga“, je dejala, nepričakovano pretrgavši ji razgovor, „ne napeljujte me! Ne mislite, da sem otrok. Kristijanka sem. Vém vse. Vém, da ne bom dolgo živela, vém, ko bi me mož bil poprej ubogal, bila bi v Italiji, in mogoče — dà, gotovo. — bila bi zdrava. Vsi so mu zatrjevali to. Toda kaj hočem, očividno Bog hoče takó. Vsi smo grešniki, to vém, toda zaupam na milost božjo, da nam vse odpusti. Trudim se, da spoznam samo sebe. Tudi jaz sem grešnica, moja draga. Toda koliko sem za to prestala! Trudila sem se, prenašati potrpežljivo svoje bolečine“ . . .

„Torej naj pokličem duhovnika. Še lože vam bo, ko se spoveste“, reče sestrična.

Bolnica prikima z glavo.

„Bog, odpusti meni, grešnici!“ zašepeta.

Sestrična otide in pomigne duhovniku.

„To je angelj“, reče možu s solzami v očéh. Mož se je razjokal, duhovnik odšel skozi vrata, a starka je ležala še vedno v nezavesti in v prvi

sobi je nastala tišina. Čez pet minut se je duhovnik vrnil, odložil epitrahil ter si popravil lase.

„Hvala Bogú, sedaj je dokaj mirnejša“, je dejal. „Želi si vas videti“.

Sestričina in mož vstopita. Bolnica je tiho jokala, gledajoč neko sliko.

„Ozdravi te Bog, duša moja!“ reče mož.

„Hvala... Kakó mi je sedaj dobro, kako neizrekljivo sladkost občutim!“ je dejala bolnica in lahni nasmeš ji je igral na njenih tankih ustnicah.

„Ni li res, kakó je Bog usmiljen?... On je milostljiv in vsemogočen! In znovič je proseče z očmi, polnimi solz, gledala na sliko.

Potem nakrat, kakor bi ji nekaj prišlo v glavo, pomignila je možu ter ga poklicala k sebi.

„Ti nikdar nočeš storiti tega, kar te jaz prosim“, je dejala s tihim in nemirnim glasom.

Mož je stegnil vrat ter jo pokorno poslušal.

„Kaj želiš, moja duša?“

„Kolikokrat sem ti že govorila, da ti zdravniki ne vedó nič. So še drugi zdravniki, ki me ozdravijo... Duhovnik mi je pripovedoval, da meščan... Pošlji!“

„Po koga, duša moja?“

„Moj Bog, ničesar noče razumeti!“... In bolnica je nagrbančila čelo ter zaprla oči.

Zdravnik, stopivši k njej, prime jo za rokó. Žila je vtripala čedalje slabeje. Pomignil je soprogu. Bolnica je opazila ta migljaj ter se plašno ozrla. Sestrična se je obrnila na stran ter se razjokala.

„Ne jokaj, ne muči sebe in mene“, je dejala bolnica; „to mi kali moj dušni mir“.

„Ti si angelj!“ je dejala sestričina, poljubljajoč ji rokó.

„Ne, poljubi me v lice — le mrtvim poljubljajo roko... Moj Bog, moj Bog!“

Se tistega večera je bila bolnica mrlič. Njeno truplo je ležalo v krsti v dvorani velike hiše. V veliki sobi z zaprtimi vratmi je sedel cerkovnik in momljajé čital z mirnim glasom Davidove psalme. Jasna voščena svetloba je padala z visokih srebrnih svečnikov na blede čelo mrliča, na težke voščene roke in okamenele gube pokrivala. Cerkovnik, ne razumevajoč svojih besed, je enakomerno čital, in v tihi sobi so čudno donele in umirale njegove besede. Časih pa so se iz oddaljene sobe glasili otročji glasovi in njih topot.

„Kadar skrivaš Svoje lice — se žalosté“, se je glasil psalm, „kadar jim odvzameš dušo — poginejo in se spremené v prah. Ko pošlješ svojega duha — so zopet stvarjeni in takó prenovljaš lice zemlje. Bôdi ti slava, Gospod, na veke“.

Lice mrliča bilo je strogo in veličastno. Niti na čistem hladnem čelu, niti na krepko stisnenih ustnicah se ničesar ni gibaló. Bilo je videti, kakor da posluša one besede. Nu, ali je pa razumela vsaj sedaj te velepomeljive besede?

IV.

Čez mesec dnij se je nad grobom umrle gospé vzdigala zidana kapelica. Nad grobom kočijaža pa še ni bilo kamena; samó jasno zelena trava je jela obraščati grob, ki je služil kot jedino znamenje minljivosti vsega posvetnega.

„V resnici boš imel greh, Serega“, je dejala enkrat kuharica na postaji, „če Hvedoru ne kupiš kamena. Poprej si govoril — zima, zima, ali pa tudi zdaj ne ostaneš mož beseda? Saj sem bila navzoča. Enkrat te je že prišel prosit; če ga ne kupiš, pride drugič in davil te bode“.

„Ali kaj, se mar jaz temu ustavljam?“ je odgovoril Serega. Jaz kupim kamen, kakor seŕn rekel,

za poldrugi rubelj ga kupim. Nisem pozabil, toda pripeljati ga je treba. Ko o priliki pojdem v mesto, pa ga kupim.“

„Ko bi vsaj križ postavil, to je, to!“ oglasi se stari kočijaž; „kajti napačno je to. Škornje pa znaš nositi“.

„Kje pa naj ga vzamem, ta križ?... Iz polena ga ne iztešeš“.

„Kaj vendar govoriš — iz polena ga ne iztešeš? Vzemi sekiro, pojdi zarano v log, tam ga iztešeš. Ali jesen ali kaj družega posekaš, pa bode križ. Drugače bi moral še logarja napajati.... Za vsako tresko ga napajati ne moreš. Pred kratkem sem si zlomil vago, pa sem si iztesal novo, — nihče mi ni rekel besedice“.

Drugo jutro, rano ob svitu, vzel je Serega sekiro ter šel v log.

Po tleh je še ležala odeja padajoče, od solnca še ne osvetljene rose. Na vshodu se je polagoma jasnilo in medla svetloba se je odbijala ob jasnem nebesnem oboku. Niti jedna travica na tleh, niti jeden list na vejah visokih dreves se ni ganil. Le semtertje je vznemirjal tišino šum ptičjih perutnic v goščavi. Nakrat pa je nekak čuden, prirodni tuji zvok zadonel in umolknil ob kraju gore. Toda glas se je ponovil vnovič ter začel se pravilno glasiti okrog debla nekega nepremičnega drevesa. Jeden vršičkov se je nenavadno stresel, moko listje je nekaj zašepetalo in penica, sedeča na veji, je odletela ter potresajoč z repom sedla na drugo drevo.

Sekira je z zamolklim glasom zvenela čedalje tiše, sočnate treske so padale na rosno travo in pod udarci se je čul lahni tresk. Drevo se je streslo, nagnilo in spet zravnilo na svojem panju; na to se je ozval tresk še enkrat in drevo je padlo z

ropotom na črna tla. Na tremutek je glas sekire utihnil. Penica je zažvigala ter zletela še višje.

Prvi solnčni žarki so prodrli meglo, razsvetlili nebo ter se razprašili po zemlji. Megla se je v valovih valila v globine; rosa, iskrec se, se je spreminjala na zeleno v leskeči travi, prozorne meglice so se žurile nekam ter se razprašile po modrem obnebjju. Tiči so gnezdili v goščavah in, kakor splašeni, si nekaj gostoleli; sočnato listje je mirno šepetalo na vršičkih in veje živih dreves so se počasi, pa veličastno razpenjale nad mrtvim, posekanim drevesom.

Slovanska knjižnica

Izhaja v „Goriški tiskarni“ A. Gabršček v Gorici vsakih 14 dni v snopičih od 3 do 5 pol. Cena posamičnemu snopiču je 12 kr., za naročnike pa po 10 kr. Naročnino je pošiljati naprej in če le mogoče najmanj za 10 snopičev skupaj.

Doslej so izšli sledeči snopiči:

Snopič 1. obsega na 80. str. zgodovinsko povest „Ratmir“; češki spisal Jan Vávra, poslovenil Petrovič. Dodan je zgodovinski spis o dobi, ko se je vršila ta povest.

Snopič 2. Stranij 64. I. „Pojdimo za Njim“, povest. II. „Angeľ“, slika iz poljskega življenja. Spisal Henrik Sienkiewicz, prvo poslovenil Petrovič, drugo † Fran Gestrin. — III. Dodana je krasna hrvaška pesem „Stanku Vrazu“, spjevalo August Šenoa.

Snopič 3. Stranij 68. I. „Slučajno“, povest; ruski spisal P. N. Polevoj. Poslovenil J. Kogej.

II. „Amerikanci“, povest; spisal I. I. Jasinski, poslovenil J. Kogej. — Dodan je pisek o pisatelju Polevem.

Snopič 4. „Protivja“, povest iz slovaškega življenja; spisala Ljudmila Podjavorinska, poslovenil Anonym. — Dodatek o Slovakah in pisateljici. — Azbuka za Slovence, Srbe in Ruse. — Gregorčičevi pesmi „Domovini“ in „Pri mrtvaškem odru“ v azbuki.

Snopič 5. I. „Cesarja je bil šel gledat“, Humoreska. — II. „Pravda“, Humoreska. — III. „Prevžitkar“, Povest. Vse tri iz lužiškega jezika poslovenil Simon Gregorčič ml. — IV. Članek: „O baltiških Slovanih in Lužičanih“. Spisal Simon Gregorčič ml.

Snopič 6. in 7. — I. „Stara Romanka“, Povest. Poljski spisala E. Orzeszkova; preložil Vekoslav Benkovič.

Snopič 8. — I. „Mati Zlatko“, Češki spisal Jos. D. Konrad; preložil Vekoslav Benkovič. — II. „Pogumnim Bog pomaga“, Božična pripovedka. Ruski spisal P. N. Polevoj; preložil J. J. Kogej. — III. a. „Materne solze“, Pesem. Ruski zložil Nekrasov, b. „Pesem obsojencev“, Pesem istega pesnika. Obé preložil Iv. Vesel-Vesnin, c. „Slovan sem“, Češka, tudi Slovencein dobro znana pesem.

Snopič 9. — I. „Žalostna svatba“, Povest iz življenja poljskega naroda. Spisala Valerija Morzkowska. Poslov. Pohorski. — II. „Kako sem izpovedoval Turke“, Češki spisal Jos. Holeček. Poslovenil † Fran Gestrin.

Snopič 10. — „Osveta“, Povest o razmerah v človeški družbi XV. stoletja. Češki spisal Dragotin Sabina. Poslovenil Radoslav Knaflič. — „Stric Martinek“, Obrazek s Slovaškega. Češki spisala Gabrijela Preissová. Poslovenil † Fran Gestrin.

Snopič 11. 12. 13. in 14. — O diiseja. Povest slovenski mladini Prosto po Homerju spisal Andrej Kragelj.

- Snopič 15.** — „Kjer je ljubezen, tam je Bog“. Ruski spisal grof Leo Tolstoj; poslovenil Ad. Pahor. — „Rakvar“ (Grobovščik). Ruski spisal A. S. Puškin; poslovenil J. K-j. — „Božena“. Resnična povest; iz češčine preložil Ruý.
- Snopič 16.** — „Turropoljski top“. Povest. — Hrvaški spisal August Šenoa; poslovenil Peter Medvešček. — „Dvoboj“. Iz zapiskov prijateljevih. Spisal Svatopluk Čech; poslovenil J. M. Frankovski.
- Snopič 17.** — Izbrani spisi Vaclava Kosmáka. I. — 1. „Káko šibo si je izmislil Jakob za hudobno Teklo“. — Poslovenil I. M. Frankovski. — 2. „Babice“. Obrazek na lice in narobe. — Poslovenil Rñý. — 3. „Berači“. — Poslov. Rñý.
- Snopič 18.** — Izbrani spisi Vaclava Kosmáka II. — Obsega obraze iz „Kukátka“: 1. Lovski tat. — 2. Gospod Švarc na deželi. — 3. Kakó se v poštenu občini krupalovski popravlja vratica pri čednikovi bajti. (Vse tri poslovenil Jan. Sedej.) 4. Pust v mestecu. Poslovenil Rñý.
- Snopič 19.** — „Pošasti“. Povest. Česki spisal V. Beneš-Třebizský. Poslovenil Z. Ž. Tribojski.
- Snopič 20.-23.** — „Zaobljuba“. Povest. Hrvaški spisal Ferd. Bečić; poslovenil Pet. Medvešček. — V zadnjem snopiču tudi povest „Štiri dni“. Ruski spisal V. M. Garšin.
- Snopič 24.** — „Čarovnica“. Novela. — Srbski spisal Velja M. Miljković; poslovenil Ivan Sivec. „Tri smrti“. Pripovedka grofa L. N. Tolstega; iz ruščine poslovenil Podravski.

O p o m b a: Odslej bo „Slovenska knjižnica“ izhajala vsako drugo sredo.

